

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Reprezentacje świata w dyskursach (modele, obrazy, wizje)” (Brenna, 25–27 października 2017)

W dniach 25–27 października 2017 roku w Brennej odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa zatytułowana „Reprezentacje świata w dyskursach (modele, obrazy, wizje)”. Drugie już spotkanie naukowe poświęcone badaniom nad dyskursem zostało zorganizowane przez Zakład Lingwistyki Tekstu i Dyskursu Instytutu Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wzięli w nim udział badacze reprezentujący ośrodki naukowe z całej Polski. W konferencji uczestniczyły także przedstawicielki władz: prodziekan ds. promocji i współpracy z otoczeniem – Magdalena Pastuch i dyrektor Instytutu Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej – Mirosława Siuciak, które wraz z organizatorkami, Bożeną Witosz i Katarzyną Sujkowską-Sobisz, dokonały uroczystego otwarcia spotkania naukowego.

Konferencja zgodnie z założeniem miała charakter interdyscyplinarny, dlatego też naukowe rozważania toczyły się w gronie badaczy uprawiających różne dyscypliny naukowe: oprócz lingwistów, zarówno polonistów, jak i germanistów oraz romanistów, uczestnikami wydarzenia byli także komunikolodzy, socjologodzy, antropologodzy, badacze mediów i kulturoznawcy. Ta otwartość na różne dyscypliny naukowe podyktowana jest przedmiotem rozważań – dynamicznie rozwijające się w ciągu ostatnich kilkunastu lat badania nad dyskursem mają bowiem charakter wieloaspektowy, odwołują się do różnych paradygmatów, teorii, metod interpretacji. Wśród szczegółowych zagadnień październikowego spotkania naukowego znalazły się kwestie modelowania rzeczywistości przez poszczególne odmiany dyskursu. Obiektem zainteresowania uczyniono zatem zarówno same konstrukty rzeczywistości, jak i uwarunkowania ich manifestacji – reguły, konwencje, normy, wartości, konteksty, werbalne i pozawerbalne środki wyrazu.

Naukowe rozważania rozpoczęły się od trzech wystąpień o charakterze teoretycznym. Ewa Bobrowska (Uniwersytet Jagielloński) mówiła o obrazach świata społecznego w kontekście struktury społecznej: o ich miejscu i roli, jaką odgrywają w społeczeństwie (*Obrazy świata społecznego a kwestia analizy rzeczywistości społecznej*). Wizerunki społecznego świata mogą być wytwarzane na poziomie mikrostruktury, czyli zgodnie z rozróżnieniem występującym w socjologii fenomenologicznej – w perspektywie krajobrazu. Ukazuje ona świat widziany oczyma podmiotu zajmującego określone miejsce w społeczeństwie. Najbardziej oczywistym kontekstem konstruowania obrazu świata w perspektywie krajobrazu są bezpośrednie relacje społeczne. Na poziomie makrostruktury, czyli w perspektywie mapy, obrazy są budowane z oddali, z lotu ptaka. Wywód autorki zamknięty wypływające z poczynionych ustaleń pytania, które można postawić w analizie dyskursu.

Kolejny wykład (*Nowe media a kryzys reprezentacji*) podczas obrad plenarnych wygłosił Bogusław Skowronek (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie). Badacz wysunął tezę o coraz bardziej nasilającym się kryzysie reprezentacjonizmu wobec zanurzenia współ-

czesnego człowieka w cyfrowym świecie i nasycenia codziennego życia oprogramowaniem. Jak przekonywał prelegent, interfejsy urządzeń przenośnych stają się interfejsami kultury, a obraz i rzeczywistość są w nich wzajemnie połączone. Wobec tego pozostaje zadać pytanie: Czy ważniejszy jest w nowych mediach przekaz, czy sam interfejs, a może tylko podejmowane dzięki wgranej aplikacji działania?

Obrady plenarne pierwszego dnia zakończył Jan Kajfosz (Uniwersytet Śląski w Katowicach), próbując na nowo odczytać hipotezę Sapira-Whorfa w odniesieniu do dyskursywnie konstruowanego świata. Za najistotniejsze dla postawionych w temacie zagadnień (*Dyskursywnie konstruowanie świata a kwestia determinizmu językowego, czyli co dalej z hipotezą Sapira-Whorfa?*) autor uznał rozróżnienie pomiędzy przedteoretycznym, teoretycznym i praktycznym nastawieniem do zjawisk. Teoretyczne rozważania doprowadzają do konkluzji, że władza języka (dyskursu) nad człowiekiem ma różną postać i uzależniona jest od sytuacji, w jakich dokonują się widzenie, myślenie i komunikowanie. W wygłoszonych referatach prelegenci nie tylko przedstawiali ugruntowane już stanowiska i tezy, lecz także dokonywali ich rekontekstualizacji, wskazywali na kwestie dyskusyjne i formułowali liczne pytania, które stały się pretekstem do niezwykle ożywionej polemiki.

W sesji popołudniowej obrady odbywały się w dwóch równoległych sekcjach. Pierwszą zdominowały zagadnienia dotyczące mediów. Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz (Uniwersytet Łódzki) porównywała sposoby konstruowania reprezentacji świata w dwu wyraźnie sprofilowanych ideologicznie kanałach informacyjnych: TV Superstacja i TV Republika. Prelegentka analizowała przekazy informacyjno-publicystyczne, skupiając się na trzech aspektach: segmentach rzeczywistości konstytuujących świat telewizyjnego dyskursu politycznego, ich waloryzacji oraz na obrazie wspólnoty nadawców. Danuta Lech-Kirstein (Uniwersytet Opolski) ukazywała punkty widzenia, systemy wartości oraz ogólny obraz polskiej blogosfery na podstawie analizy wybranych nazw blogów. Joanna Kowalczyk i Piotr Zbróg (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) prezentowali sposoby językowego ujmowania fragmentów rzeczywistości w dyskursach funkcjonalnych. Referenci dążyli do wskazania i eksplikacji przyczyn, celów i skutków aktów semiozy w dyskursach funkcjonalnych. Pokazywali, jak dochodzi do zmian/utrwalania sposobów budowania reprezentacji rzeczywistości – zależnie od założeń każdego z obszarów aktywności społecznej aktant samodzielnie kreuje konteksty, ustanawia konwencje czy wybiera środki działania albo podlega obowiązującym w poszczególnych wspólnotach normom.

W drugiej sekcji tematyka wygłaszanych referatów była skoncentrowana wokół zagadnień wykluczenia, wrogości i nienawiści. Marcin Poprawa (Uniwersytet Wrocławski) omawiał komunikację negatywną (konfliktową) rozpatrywaną jako czynnik determinujący reguły dyskursu, a nawet odpowiadającą za tożsamość, świat wartości i zachowania wspólnot dyskursowych. Emilia Bańczyk (Uniwersytet Śląski w Katowicach) mówiła o granicach nienawiści na podstawie analizy wybranych przykładów reakcji Polaków na gwałt w Rimini z perspektywy dyskursologicznej. Prelegentka zwracała uwagę na to, że teksty, w których podmiot przyjmuje perspektywę ofiary, inaczej kreują świat niż te, w których wypowiada się on z perspektywy zewnętrznego obserwatora o sprecyzowanych poglądach politycznych, mimo że każde z wypowiadających się środowisk ocenia zdarzenie tak samo. Fakt, że temat staje się orężem w walce politycznej, powoduje skrajnie odmienne reakcje i ich oceny. Anna Dutka-Mańkowska (Uniwersytet Warszawski) ukazywała miejsce Polski

w dzisiejszej Europie na przykładzie wywiadu z Przemysławem Czaplińskim. Odwołując się do koncepcji francuskiej analizy dyskursu, omawiała między innymi: cechy wypowiedzi charakterystyczne dla wywiadu jako gatunku dyskursu, konstruowanie obrazu „geografii wyobrażonej” czy wizerunek badacza i jego wpływ na przekonania czytelnika. Parametry te pozwoliły wyłonić z analizowanego wywiadu obraz świata jako konfigurację cech gatunkowych, wyobrażeń społeczno-dyskursywnych i etosu badacza udzielającego wywiadu.

Drugi dzień konferencji obfitował w równie ciekawe poznawczo dyskusje naukowe, które toczyły się w ramach dwóch paneli. W sekcji literackiej referaty wygłosiły Bronisława Ligara (Uniwersytet Jagielloński), Magdalena Hawryś (Uniwersytet Zielonogórski) i Kalina Sobierajska (Uniwersytet Wrocławski). Pierwszy wykład (*Dyskurs cywilizacyjny w przestrzeni międzykulturowej: działania argumentacyjne reprezentacji (trzech) cywilizacji konstruowanych we francuskich tekstach Zygmunta Krasieńskiego, dwujęzycznego twórcy*) dotyczył reprezentacji cywilizacji polskiej zderzonej z cywilizacjami angielską i rosyjską. Każdy z obrazów cywilizacji profiluje różne ich aspekty – w ten sposób uwidacznia się moc argumentacyjnego działania dyskursu. W kolejnym wystąpieniu (*Wartości w dyskursie ziemiańskim w świetle leksyki powieści „Lala” Jacka Dehnela*) prelegentka zaprezentowała najważniejsze wartości kultury ziemiańskiej zrekonstruowane na podstawie analizy leksyki – warstwy apelatywnej i proprialnej słownictwa. Ostatni w tej sekcji referat (*Obraz Ameryki Łacińskiej w listach i dziurach podróźniczych polskich emigrantów oraz podróźników a rola dyskursów na temat „Nowego Świata” w ich kształtowaniu*) służył ukazaniu dwóch odmiennych językowych obrazów Ameryki Południowej utrwalonych w listach polskich emigrantów końca XIX wieku i początku lat 30. XX wieku oraz roli, jaką odegrały w ich kształtowaniu dyskursy raju i ziemi obiecanej.

Podczas równoległe toczących się obrad Ewa Malinowska (Uniwersytet Opolski) mówiła o świecie zakazów i powinności zawartych w języku tekstów prawnych. Z jednej strony teksty te kreują normatywne stany rzeczy, kształtując w ten sposób wartości społecznie akceptowane, z drugiej zaś informują o rzeczywistości, w której funkcjonują. Alina Narusiewicz-Duchlińska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) przedstawiła obraz świata korporacji i jej młodych pracowników tworzony przez autorów profilu na Facebooku i tekstów satyrycznych publikowanych w tygodniku „Do Rzeczy”. Ironicznie traktuje się tam poprawność polityczną, ale i (neo)liberalizm, a bohaterowie opowiadań parodiują „korpomowę” oraz sposób ukazywania rzeczywistości przez tzw. media lewicowe. Tę część spotkania naukowego zamknęła Ewa Ficek (Uniwersytet Śląski w Katowicach), która swój wykład poświęciła dyskursowi terapeutycznemu kolonizującemu wiele różnych domen społecznych. Prelegentka mówiła zatem o komponentach, które pożyczają się z dyskursu terapeutycznego i przekształca w dzisiejszych praktykach komunikacyjnych, a także o celach, jakim służą takie zabiegi. Zastanawiała się również nad tym, czy przejmowanie przez inne dyskursy strategii terapeutycznych pozwala już mówić o dominacji kultury terapii.

Po krótkiej przerwie uczestnicy mogli wysłuchać tego dnia jeszcze dziesięć wykładów. Naukowe eksploracje ich autorów pokazały, jak rozległa i zróżnicowana jest przestrzeń dyskursywna, jak wiele mieści światów, wspólnot i kategorii. O konstruowaniu przeszłości w dyskursach pamięci na przykładzie wydarzeń z 1989 roku w Niemczech mówił Waldemar Czachur (Uniwersytet Wrocławski). Badacz szczegółowo przedstawił funkcje wzorców językowych w dyskursach pamięci na przykładzie określenia *pokojoła rewolucja*. Przedmio-

tem badań Doroty Brzozowskiej (Uniwersytet Opolski) stały się chińskie ślady w polskich dyskursach współczesnych. W odniesieniu do koncepcji wymiarów kulturowych i kategorii obrazu świata referentka ukazała różnorodność tematyczną, zakresową i gatunkową wpływów kultury chińskiej przejawiających się w rodzimych kontekstach. Wojciech Sitarz (Uniwersytet Wrocławski) omawiał dynamikę rosyjskiego dyskursu na temat homoseksualności, koncentrując się na warunkach, które spowodowały przewartościowanie neutralnej w latach 90. XX wieku kategorii opisu świata.

Dyskurs w odmianie wizualnej uczynili przedmiotem naukowych dociekań Kinga Zielińska (Uniwersytet Warszawski) i Mariusz Wszołek (Uniwersytet Wrocławski). Autorka wystąpienia *O autoprezentacji w dyskursie multimodalnym – kilka refleksji z perspektywy (medio)lingwistycznej* przedstawiła podejmowane w mediach masowych działania autoprezentacyjne wybranych osób publicznych, które stanowiły punkt wyjścia rozważań metodologicznych dotyczących specyfiki dyskursu multimodalnego i metod jego badania. Z kolei Wszołek (*Dyskurs wizualny – operacjonalizacji i stratyfikacja*) podjął próbę opisanie stratyfikacji dyskursu wizualnego, wzięwszy pod uwagę nie tylko semantykę obrazu, ale również neurofizjologię, komunikację społeczną oraz zasady kompozycji obrazu. Iwona Loewe (Uniwersytet Śląski w Katowicach) swoje wystąpienie (*Kryształizacja modelu w dyskursie*) poświęciła omówieniu wpływu czasu, technologii i wynalazków (szczególnie szeroko dostępnych portali informacyjnych i strumienia audiowizualnego) na kryształizowanie się reguł w dyskursie, opierając się na przykładzie ramówki telewizyjnej.

W ostatniej sekcji tego dnia obrad słuchacze mogli poznać dwie specyficzne wspólnoty ukonstytuowane na mocy podzielanych przez ich członków zainteresowań: wspólnotę kibiców piłki nożnej oraz wspólnotę joginów. Beata Grochala (Uniwersytet Łódzki) przedstawiła obraz piłkarskich fanów wykreowany w relacjach z meczów reprezentacji Polski. Wspólnota ta staje się tożsama ze wspólnotą narodową między innymi dzięki stosowaniu konwencji emocjonalnej. Romualda Piętkowa (Uniwersytet Śląski w Katowicach) skupiła się na komunikacji werbalnej wspólnoty joginów, której słownictwo tworzą sanskryt oraz języki angielski i polski, a także na komunikacji niewerbalnej. Referentka omówiła wyznaczniki idiolektalne, dramaturgię i narrację praktyki jogi, a także na podstawie interpretacji środków językowych zrekonstruowała językowy obraz świata wspólnoty dyskursu jogicznego, wprowadzając tym samym uczestników konferencji w świat kultury i obyczajów joginów.

Zjawisko kultury popularnej i popkultury było tematem rozważań Anette Siemes (Uniwersytet Wrocławski). Badaczka zadała pytanie, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu, kultura popularna nadal jest adekwatną kategorią opisu dla zjawisk współczesnej kultury. Skoncentrowała się również na rekonstrukcji obszaru kultury popularnej ze względu na jego semantykę oraz jako wielkości komunikacyjnej. Helena Ostrowicka (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) i Dominik Chomik (Uniwersytet Gdański) analizowali dyskurs prasowy w latach 2011–2014 na temat zjawisk określanых jako reformy Kudryckiej, poświęcając szczególną uwagę strategii kontestacji, a także społecznej identyfikacji grupy kontestujących (akademików) i deklarowanego stosunku do tradycji i zmiany.

Ostatniego dnia rozważania naukowe miały charakter plenarny. W ich pierwszej odsłonie Marta Wójcicka (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) wygłosiła referat *Jak memy pamiętają? Modelowanie obrazu przeszłości w memach internetowych*. Według

autorki wystąpienia memy stanowią formę dyskusji z oficjalnym dyskursem politycznym i medialnym. Ich twórcy, wykorzystując werbalne i wizualne środki wyrazu, modelują obraz niedalekiej przeszłości poprzez mechanizmy intertekstualności czy hiperbolizacji. Magdalena Steciąg (Uniwersytet Zielonogórski) analizowała przekaz kobiecych ulicznych wystąpień. Problem badawczy postawiony w referacie dotyczy dyskursywnego statusu manifestacji publicznych kobiet: autorka próbowała ustalić, czy należy je kwalifikować jako reprezentację, czy jako iluzję dyskursywną. Marzena Makuchowska (Uniwersytet Opolski) poświęciła swoje wystąpienie obrazowi świata doczesnego kreowanego przez współczesny polski dyskurs katolicki. Prelegentka – na podstawie analizy tekstów powstających pod auspicjami Kościoła Katolickiego w Polsce – zauważyła tendencję do zdecydowanie negatywnego wartościowania współczesnego świata.

W końcowej części obrad zgromadzeni mogli wysłuchać rozważań Ireny Szczepankowskiej (Uniwersytet w Białymstoku) na temat badań nad recepcją dyskursu kapitalistycznego w polskiej przestrzeni kulturowo-językowej. Referentka śledziła ewolucję zasadniczych dla tego dyskursu pojęć, działań i rytuałów komunikacyjnych w perspektywie ich relacji z rodzimymi skryptami kulturowymi, a źródeł ograniczonej recepcji tego dyskursu upatruje już w XIX wieku i w okresie II Rzeczypospolitej. Na zakończenie konferencji wystąpił Michael Fleischer (Uniwersytet Wrocławski), który zaproponował typologię komunikacji stanowiącą polemikę z istniejącymi klasyfikacjami rodzajów czy gatunków komunikacji, rezygnującą z kryterium tematów i miejsca, w jakim przebiega komunikacja.

Przegląd zagadnień poruszanych w ramach obszaru badań zarysowanego przez organizatorów potwierdził, iż przestrzeń dyskursywna stanowi dla badaczy różnych dyscyplin niezmiernie pole naukowej penetracji. Interdyscyplinarny charakter konferencji umożliwił nie tylko poszerzenie perspektywy oglądu zjawisk współczesnej komunikacji wraz z jej regułami, uwarunkowaniami i celami, lecz także pozwolił na wpisanie ich w niezwykle szeroki kontekst teoretyczno-metodologiczny. Rozważania teoretyczne oraz analityczno-interpretacyjne czerpały bowiem z wielu paradygmatów, metodologii i teorii, niejednokrotnie poddawanych reinterpretacji, by wymienić tylko krytyczną analizę dyskursu, francuskie badania nad dyskursem, socjologię fenomenologiczną, mediolingwistykę i analizę multimodalną, pragmatyzm, teorię pamięci zbiorowej czy hipotezę Sapira-Whorfa. Wielość problemów badawczych oglądanych przez pryzmat najnowszych osiągnięć współczesnej humanistyki zaowocowała ożywionymi i inspirującymi do dalszych dociekań dyskusjami naukowymi. Niniejszy tekst przybliży jedynie w bardzo ogólnym wymiarze prezentowane podczas konferencji wyniki badań i ustalenia teoretyczne, wszystkie wystąpienia zostaną bowiem zebrane w przygotowywanym przez organizatorów tomie pokonferencyjnym.